

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ**A1. α.**

1. ΣΩΣΤΟ «πολιτικὴν γὰρ τέχνην οὕτω εἶχον, ἥς μέρος πολεμικῆ»
2. ΣΩΣΤΟ «Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν»
3. ΛΑΘΟΣ «Πότερον ὥς αἱ τέχναι νενέμηνται, οὕτω καὶ ταύτας ... οἱ ἄλλοι δημιουργοί»

A1. β.

1. Η αντωνυμία «αὐτῶν» αναφέρεται στα θηρία (τῶν θηρίων)
2. Το επίρρημα «οὕτω» αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο μοιράστηκαν οι τέχνες στους ανθρώπους (ὥς αἱ τέχναι νενέμηνται)

B1.

Στο απόσπασμα παρουσιάζεται η θεϊκή παρέμβαση του Διός προκειμένου να προστατέψει το ανθρώπινο γένος από τον αφανισμό. Δίνει στους ανθρώπους, μέσω του Ερμή, τον σεβασμό στους άγραφους νόμους «αιδῶ» και την αντίληψη περί του δικαίου «δίκη» προκειμένου να εξασφαλιστεί η τάξη στις πόλεις και να αποτελέσουν συνεκτικούς δεσμούς φιλίας μεταξύ των ανθρώπων («ἴν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί»). Αναλυτικότερα, η αιδῶς και η δίκη αποτελούν τα συστατικά μέρη της πολιτικής αρετής. Η αιδῶς είναι το αίσθημα σεβασμού ενός μέλους της κοινότητας έναντι των υπολοίπων, όλες οι ηθικές αναστολές και φόβοι που προφυλάσσουν τον άνθρωπο από αντικοινωνική συμπεριφορά (με άλλα λόγια: ο αυτοσεβασμός, η ντροπή που νιώθει ο άνθρωπος όταν έχει προβεί σε τέτοια συμπεριφορά). Σε ένα λεξικό με τον τίτλο Ὅροι, το οποίο ανάγεται στην πλατωνική Ακαδημία, η αιδῶς ορίζεται ως «εκούσια υποχώρηση από απερίσκεπτη συμπεριφορά, σύμφωνα με το δίκαιο και αυτό που φαίνεται καλύτερο· εκούσια κατανόηση του καλύτερου· προσοχή για αποφυγή της δικαιολογημένης επίκρισης» (412c). Το δίπολο των αρετών αιδῶς καὶ δίκη ισοδυναμεί με το σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη, το οποίο χρησιμοποιεί ο Πρωταγόρας στο επιμύθιο του λόγου του. Η δίκη, στο συγκεκριμένο απόσπασμα δεν χρησιμοποιείται με τη σημασία της δικαστικής διαδικασίας. Βρίσκεται κοντά στην αρχική της ση-

μασία δίκη: το ορθό, το δίκαιο. Κατά προέκταση, η δίκη δηλώνει εδώ την έμφυτη αντίληψη για το σωστό, το κοινό περί δικαίου αίσθημα.

Με τη φράση αυτή διατυπώνεται έξοχα η κοινωνιοπλαστική αποστολή της αιδούς και της δίκης. Χάρη στην αιδώ και στη δίκη εξασφαλίζεται η αρμονική συμβίωση μέσα στην πόλη, η συνοχή του συνόλου, η ισορροπία και η ευταξία. Με αυτές αναπτύσσονται μεταξύ των ανθρώπων σχέσεις φιλίας, συνεργασίας, αλληλεγγύης και αλληλοσεβασμού. Ειδικότερα η αιδώς οδηγεί σε ό,τι ονομάζεται «πόλεων κόσμοι», δηλαδή εμπνέει στους πολίτες κόσμια συμπεριφορά και συντελεί στην κατάκτηση της αυτονομίας τους, αναγκαία για την αρμονία της κοινωνίας. Η δίκη παραπέμπει στο «πόλεων δεσμοί», δηλαδή σε υπαγορεύσεις με τις οποίες οι πολίτες υποβάλλονται σε δεσμεύσεις της συμπεριφοράς τους, ώστε να επιβάλλεται η συνοχή της πολιτικής κοινωνίας. Η συμπληρωματική λειτουργία των δύο «δώρων» συνεπάγεται φιλίαν, που σημαίνει ηθική ενότητα της πολιτείας, σύμπνοια και ομόνοια των πολιτών, ώστε να συμβιώνουν αρμονικά. Σημαίνει την Φιλία ως φυσική δύναμη που συνδέει τα διαφορετικά στοιχεία, σε αντίθεση προς το *Νείκος*, τη φυσική δύναμη που τα χωρίζει.

Χρειάζεται βέβαια να διευκρινισθεί ότι οι δύο αξίες δόθηκαν ως πρότυπα που έπρεπε να κατακτηθούν από τους ανθρώπους με τη λογική και τον προσωπικό αγώνα. Άλλωστε ο Δίας, αν και κατείχε την πολιτική τέχνη, δεν τη δώρισε στον άνθρωπο. Αντίθετα δώρισε την αιδώ και τη δίκη για να εξοικονομήσει την πολιτική τέχνη μόνος του ο άνθρωπος με τον προσωπικό αγώνα του. Όταν οι άνθρωποι γνωρίσουν σε βάθος τις έννοιες αυτές, που προβάλλονται ως αιτήματα της ηθικής, και είναι σε θέση να τις πραγματώσουν στις σχέσεις τους, τότε η οργάνωση της πολιτικής κοινωνίας θα στηρίζεται σε αυτές. Η πολιτεία που θεμελιώνεται σε αυτές είναι δημοκρατική, γιατί ο αμοιβαίος σεβασμός και το αίσθημα δικαιοσύνης των πολιτών εμπεδώνει την εμπιστοσύνη μεταξύ τους και με την πολιτεία και εξασφαλίζει ισορροπία στις σχέσεις τους.

B2.

Στο σημείο αυτό ο Πρωταγόρας τονίζει την καθολικότητα των αξιών της αιδούς και της δίκης (καθολικότητα της πολιτικής αρετής). Ως απαραίτητα στοιχεία για την εδραίωση των πολιτικών κοινωνιών πρέπει να τα διαθέτουν όλοι. Εδώ εκφράζεται μια δημοκρατική, εξισωτική αντίληψη για

το ποιος μπορεί να κατακτήσει την πολιτική αρετή. Αντίθετα, ο Σωκράτης και ο Πλάτωνας ορίζουν ότι μόνο οι άριστοι μπορούν να κατακτήσουν την αρετή. Να τονιστεί, βεβαίως, και η **χρήση της προστακτικής** («πάντες μετεχόντων», «θές»), η οποία δίνει έμφαση στο απόλυτο της εντολής του Δία. Για μια ακόμα φορά τονίζεται η σπουδαιότητα της πολιτικής αρετής για την ύπαρξη των πολιτικών κοινωνιών. Επιπλέον, η χρήση του **τελικού απαρεμφάτου** («κτείνειν») αποτυπώνει εύγλωττα την επιτακτική επιβολή του νόμου που ορίζει ο Δίας. Το σχήμα της **παρομοίωσης** («ὥς νόσον πόλεως») έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς η πόλη παρομοιάζεται με ένα ζώντα οργανισμό και οποιοσδήποτε δεν καλλιεργεί την πολιτική αρετή με ένα νόσημα που απειλεί την ορθή λειτουργία της πόλης. Με την αξιοποίηση του **ευθέος λόγου** προσδίδεται η αμεσότητα που είναι απαραίτητη για να καταστεί σαφής η εντολή του Διός, ενώ η **επανάληψη της αντωνυμίας «πάντες» και «πάντας»** καθιστά καθολική την αναγκαιότητα τήρησης του νόμου και ενισχύει τον αναπόδραστο χαρακτήρα του.

Η ποινή που ορίζεται είναι ιδιαζόντως αυστηρή. Ο Δίας επιβάλλει έναν ιδιαίτερα σκληρό νόμο, τον θάνατο. Αυτό συμβαίνει γιατί οι αξίες της αιδούς και της δίκης δεν είναι έμφυτες, δεν συνιστούν γνωρίσματα της αρχικής φύσης του ανθρώπου μια και δε δόθηκαν πριν την έξοδό τους στο φως. Γι' αυτό ακριβώς ο Δίας -ακόμα κι αυτός- δεν μπορούσε να εξασφαλίσει την καθολικότητά τους, αφού αποτελούν «δυνάμει» γνωρίσματα σε κάθε άνθρωπο. Η απόκτηση και η τήρησή τους, όμως, είναι επιβεβλημένη για τη διατήρηση των πόλεων και την επιβίωση του ανθρώπινου γένους. Γι' αυτό η ποινή είναι τόσο αυστηρή, ώστε να μην επιτρέπει την παραμικρή πιθανότητα βλάβης στη λειτουργία της πόλης.

B3. 1. ΛΑΘΟΣ

2. ΛΑΘΟΣ

3. ΣΩΣΤΟ

4. ΣΩΣΤΟ

5. ΛΑΘΟΣ

B4. α.

1-ε

2-γ

3-στ

4-ζ

5-η

6-α

- β.** Ο Σωκράτης κατηγορήθηκε ότι διέφθειρε τους νέους.
Ο δημιουργός του τραγουδιού απέσπασε το χειροκρότημα του κοινού.

B5. Ο Καλλικλής υποστηρίζει ότι η αδικία προσδιορίζεται με κριτήριο το όφελος και το συμφέρον των αδυνάτων και πολλών. Προκειμένου να εξασφαλίσουν την προστασία τους από τους πιο δυνατούς και ικανούς παρουσιάζουν ως άδικη κάθε ενέργεια των δυνατών που αποσκοπεί στην πλεονεξία και την επιδίωξη της απόκτησης περσσοτέρων. Αυτό εκπορεύεται από την αδυναμία τους να εξελιχθούν και να προοδεύσουν, άρα ταυτίζουν την έννοια του δικαίου με την ισότητα («ίσα μερίδια»). Υποστηρίζει ωστόσο, ότι είναι φυσική τάση και προσδιορισμένο από τη φύση χαρακτηριστικό της δικαιοσύνης οι άνθρωποι να μην έχουν ίσα, αλλά να υπερέχουν οι καλύτεροι και οι δυνατότεροι.

Στο κείμενο αναφοράς παρουσιάζεται η εκδήλωση πρωτοκοινωνικής συμπεριφοράς στην προσπάθεια των ανθρώπων να σωθούν από τα άγρια θηρία. Η δημιουργία των πρώτων κοινωνιών αποτυγχάνει γιατί οι άνθρωποι αδικούν ο ένας τον άλλον. Η αδικία, λοιπόν, παρουσιάζεται ως έμφυτη τάση και σχετίζεται με την απουσία πολιτικής αρετής. Άρα, η φύση «δειχνει» ότι οι άνθρωποι δεν επιδιώκουν την ισότητα και την κατοχή ίσων αγαθών. Αυτή η αντίληψη θα προκύψει ως επικρατούσα μετά την απόκτηση της αιδούς και της δίκης. Η έλλειψη θετού δικαίου προκαλεί την αδικία μεταξύ των ανθρώπων και τη διάλυση των πρώτων κοινωνικών οντοτήτων. Επομένως, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι απόψεις που διατυπώνονται για την αδικία είναι αντίθετες.

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. Ο Άνυτος λοιπόν, ακόμα και ύστερα από το θάνατο του, έχει κακή φήμη εξ αιτίας της κακής αγωγής του γιου του και της δικής του απερίσκεπτης υπεροψίας.

Ο Σωκράτης πάλι επειδή εξύψωνε τον εαυτό του στο δικαστήριο, τράβηξε κατά πάνω του το φθόνο κι έκανε πιο πολύ τους δικαστές να τον καταδικάσουν σε θάνατο. Σ' εμένα όμως φαίνεται ότι έτυχε τη μοίρα που αγαπούν οι θεοί.

Γ2. Ο Ξενοφών θεωρεί ότι ο Σωκράτης επέδειξε ψυχική δύναμη, καθώς δε δίστασε μπροστά στον θάνατο όταν αποφάσισε ότι είναι καλύτερο να πεθάνει παρά να εξακολουθήσει να ζει («ἐπεὶ γὰρ ἔγνω τοῦ ἔτι ζῆν τὸ τεθνάναι αὐτῷ κρεῖττον εἶναι»). Επισημαίνει ότι όσο ζούσε δεν ήταν ποτέ αντίθετος προς κάτι που θεωρούσε καλό και γι' αυτό δε δέιλιασε να χάσει τη ζωή του αλλά με προθυμία οδηγήθηκε προς την κατευθυνση αυτή («ὥσπερ οὐδὲ πρὸς τᾶλλα τὰγαθὰ προσάντης ἦν, οὐδὲ πρὸς τὸν θάνατον ἐμαλακίσατο, ἀλλ' ἰλαρῶς καὶ προσεδέχετο αὐτὸν καὶ ἐπετελέσατο»). Για τον λόγο αυτό κρίνει την πράξη του αξιέπαινη και αξιομνημόνευτη, όπως αρμόζει σε έναν άνδρα σοφό, γενναίο και ωφέλιμο που έτυχε τη μοίρα που αγαπούν οι θεοί («ἐγὼ μὲν δὴ κατανοῶν τοῦ ἀνδρὸς τήν τε σοφίαν καὶ τὴν γενναιότητα οὔτε μὴ μεμνήσθαι δύναμαι αὐτοῦ οὔτε μεμνημένος μὴ οὐκ ἐπαινεῖν. εἰ δέ τις τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων ὠφελιμώτερον τινὶ Σωκράτους συνεγένετο, ἐκεῖν ον ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἀξιομακαριστότατον νομίζω»).

Γ3. α. «ἡμῖν μὲν οὖν δοκεῖ θεοφιλεστέρων μοιρῶν τετυχηκέναι. Τῶν μὲν γὰρ βίων τά χαλεπώτερα»

β. ἔγνω → γνῶθι

ζῆν → ζῇ

τεθνάναι → τέθναθι (τεθνηκώς ἴσθι /τεθνεώς ἴσθι)

Γ4. α.

διὰ τὸ μεγαλύνειν: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο ρήμα «ἐποίησε»

τοῦ ζῆν: ἐνάρθρο ἀπαρέμφατο, ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, γενική συγκριτική στο «κρεῖττον»

τοῦ ἀνδρός: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, γενική κτητική στο «σοφίαν» και «γενναιότητα»

ἄξιομακαριστότατον: κατηγορούμενο στο αντικείμενο «ἄνδρα» του ρήματος «νομίζω».

β. Ο υποθετικός λόγος είναι:

«εἰ δέ τις τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων ὠφελιμωτέρῳ τινὶ Σωκράτους συνεγένετο, ἐκεῖνον ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἄξιομακαριστότατον νομίζω»

«εἰ δέ τις τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων ὠφελιμωτέρῳ τινὶ Σωκράτους συνεγένετο»: Δευτερεύουσα υποθετική πρόταση, η οποία εισάγεται με τον σύνδεσμο «εἰ» και εκφέρεται με οριστική «συνεγένετο». Μαζί με την κύρια πρόταση που εκφέρεται με οριστική «νομίζω» συνιστά υποθετικό λόγο που εκφράζει το πραγματικό.

ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΟ

- **ἂν** δε τις τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων ὠφελιμωτέρῳ τινὶ Σωκράτους **συγγένηται**, ἐκεῖνον ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἄξιομακαριστότατον **νομιῶ**.